

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 12/1

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Елмуратов Икматулла Гайбуллаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ БИРИНЧИ ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ ТАРИХИ (1931-1936 ЙИЛЛАР)	12-18
<i>Qitaybekov Azizbek Kenesbek o'g'li</i> QORAQALPOG'ISTONDA HAVO TRANSPORTINING SHAKLLANISHIDA "DOBROLET" AKSIYADORLIK JAMIYATINING O'RNI	19-23
<i>Nawrizbaeva Nurjamal Qudaybergenovna</i> QORAQALPOQLARNING GILAMCHILIGI BILAN BOG'LIQ BA'ZI MAROSIMLAR	24-29
<i>Сайдуллаев Фаррух Умедулло ўғли</i> МУҲАММАД ҲАКИМ ТЕРМИЗИЙНИНГ ЭТНОЛОГИК ВА ЭТНОГРАФИК ТАДҚИҚОТЛАРИ	30-35
<i>Berdiqulov Mirolim Tugalvoyevich</i> ТО'ДА-1 NEOLIT MAKONINING O'ZBEKISTON TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDAGI O'RNI	36-40
<i>Olimjonova Gulida Olimjon qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA DAVLAT BOJXONA XIZMATI ORGANLARI FAOLIYATI ..	41-47
<i>O'ng'alov Lazizbek Amiriddin o'g'li</i> NUROTA TOG' TIZMASINING TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISH TARIXI..	48-53
<i>Rahmonov Faxriddin Shoymardonovich</i> MILLIY DEHQONCHILIK MADANIYATINI ETNO-TARIXIY MANBALARDA AKS ETISHI (JANUBIY O'ZBEKISTON MISOLIDA)	54-58
<i>Tilavboyev Muhammad</i> JIZZAX VOHASIDA OT BILAN BOG'LIQ URF-ODATLAR VA MAROSIMLAR	59-63
<i>To'xtaboyev Xurmatullo Shomirza o'g'li</i> O'ZBEKISTON ILM-FANI RIVOJIDA FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETINING O'RNI (MUSTAQILLIK YILLARI MISOLIDA)	64-68
<i>Рахматиллаев Хасанбой</i> МАРКАЗИЙ ОСИЁНИНГ ҚАДИМГИ ДАВР ЭТНИК ТАРИХИНИ ЁРИТИШДАГИ АЙРИМ МУАММОЛИ МАСАЛАЛАР ВА УСУЛЛАРГА ДОИР	69-74
<i>Qurbonova Manzila Boqiyevna</i> BUXORO VOHASI MILLIY SHIRINLIKLARI VA ICHIMLIKLARI	75-80
<i>Ravshanova Gulora</i> QASHQADARYO VOHASIDA MUNTAZAM QUROLLI HARAKATLAR TA'MINOTI (XX-asrning 20- yillarida)	81-85
<i>Зарипбаев Уснатдин Оракбаевич</i> ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН АССР ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ	86-90

<i>Baxronov Abdullo Haydar o'gli</i> O'ZBEKISTONDA TOSH DAVRI ARXELOGIYASINI O'RGANISHDA XALQARO EKSPEDISIYALARINING O'RNI	91-95
<i>Maxmatqulov Jasur Isroil o'g'li</i> GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASH MAVZUSINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	96-101
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTON-TURKIYA HAMKORLIGI VA UNING NATIJASI (TO'QIMACHILIK SANOATI MISOLIDA)	102-106
<i>Норбоев Сарвар Қахрамон ўғли</i> АФРОСИЁБДАГИ СЎҒД МУДОФАА ДЕВОРИГА ОИД ТАДҚИҚОТЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШИ (XX АСРНИНГ 50-80-ЙИЛЛАРИ).....	107-111
<i>Эсонов Зиёдбек Юлдашевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АҲОЛИСИ ТЎҚИМАЧИЛИК ҲУНАРМАНДЧИЛИГИ АНЪАНАЛАРИ	112-117
<i>Tishabayeva Irodaxon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	118-124
<i>To'xtamishева Fotima Musurmonovna</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA QASHQADARYO VOHASI KASHTADO'ZLIGIDA O'ZGARISHLAR.....	125-132
<i>Sattorov Nurbek</i> SHIMOLIY BAQTRIYA VA ZARAFSHON MINTAQALARIDA DEHQONCHILIK VA CHORVACHILIK MADANIYATI SOHIBLARI ETNOMADANIY ALOQALARINING O'ZBEK XALQI ETNOGENEZI SHAKLLANISHIDAGI O'RNI	133-138
<i>Hazratov Nurali Burxon ug'li</i> QADIMGI KESH VILOYATI HUDUDIDAGI ARXELOGIK YODGORLIKLARINING O'RGANILISH TARIXIDAN	139-144
<i>Mamatqulov Bekzod Sherzovich</i> O'ZBEKISTONDA GAZ-OLTINGUGURT SANOATINING YUZAGA KELISHI VA UNING RIVOJLANISH TARIXI (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA).....	145-149
<i>Berdiyev Jamshid</i> VOHA JOY NOMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNONIMLAR VA PATRONIMLARNING TUTGAN O'RNI	150-155
<i>Djurakulov Sherzod Davronovich</i> SAMARQAND VILOYATI HUDUDIDI TOSH DAVRI ARXELOGIYASINING O'RGANILISHI TARIXI	156-161
<i>Қурбанова Дилрабо Шерипбоевна</i> ПАРЛАМЕНТ ТАРИХИ ВА ТАРИХШУНОСЛИГИ	162-172

<i>Зухриддин Болтаевич Жунаев</i> ХОРАЗМДА РЕСПУБЛИКА ТУЗУМИ: ЮТУҚЛАР ВА МУАММОЛАР (1920-1924 йиллар)	173-181
<i>Mamadiev Voxodir Bobojonovich</i> QASHQADARYO MUZEYIDAGI NODIR OSTODON	182-186
<i>Norqo'chqarov Xushvaqt Eshnazarovich</i> AFG'ONISTONDA O'ZBEK TILINING QONUNIY ASOSLANISHI, O'ZBEKLAR IJTIMOIIY-MADANIY HAYOTIDAGI O'RNI (XX ASR – XXI ASR BOSHLARI)	187-197
<i>Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич</i> ТОШКЕНТ ВОҲАСИ СЎНГГИ БРОНЗА ДАВРИ ТАРИХИ ТИЗИМИДА: ДАФН УДУМИ ВА МИГРАЦИЯ МАСАЛАЛАРИ	198-203
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> ОДАМ САВДОСИГА УЧРАГАН МИГРАНТ ХОТИН-ҚИЗЛАР ҲАҚИДА БАЎЗИ МУЛОҲАЗАЛАР	204-208
<i>Tishabayeva Iroдахon Rasulovna</i> 1960-1970 YILLARDA O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TARBIYA MUASSASALARI FAOLIYATI	209-215
08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ	
<i>Ostonokulov Azamat Abdulkarimovich, Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li</i> DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDITNING XALQARO STANDARTLARI	216-226
<i>Kurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich</i> O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV TASHKILIIY- IQTISODIY MEKANIZMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI	227-232
<i>Отабеков Отажон Ғайрат ўғли</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ОПТИМАЛ СОЛИҚ ЮКИ ВА ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ МАСАЛАЛАРИ	233-243
<i>Шакирова Фароғат Болтаевна</i> ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БАҲОЛАШ ИНДИКАТОРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	244-255
<i>Мамбетназаров Бахыт Бисенбаевич</i> ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	256-263
<i>Jumaniyazova Ro'za Quvondiq qizi</i> TURIZM INFRATUZILMASI TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	264-269
<i>Matniyozov Murodjon Rajabbayevich</i> DESTINATSIYA IMIDJINI SHAKLLANTIRISHDA TURISTLARNING SODIQLIGI VA QONIQLASHINING AHAMIYATI	270-278

<i>Хамидова Зарифа Урол қизи</i> ДАВЛАТ СЕКТОРИДА ИЧКИ АУДИТ ВА ДАВЛАТ МОЛИЯВИЙ НАЗОРАТ ТАДБИРЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	279-291
<i>Toshaliyeva Saodat Toxirovna</i> KICHIK TADBIRKORLIK TUSHUNCHASI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY MONIYATI	292-296
<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> ИБН ХАЛДУННИНГ ИҚТИСОДИЁТГА ТАВСИЯЛАРИ	297-304
<i>Nurullayev Hoshimjon Hamidovich</i> GASTRANOMIYANING TURIZM RIVOJLANISHIDAGI ANAMIYATI	305-313
<i>Кадырова Шарофат Амоновна</i> ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	314-323
<i>Бегматова Зиёда Захиджановна</i> ДАВЛАТ ИНТЕРАКТИВ ХИЗМАТЛАРИ ТИЗИМИ АСОСИДА КАДРЛАР БАНДЛИГИНИ ВА УЛАРГА ТАЛАБНИ БАҲОЛАШ	324-332
<i>Shafkarov Bakhrom Khudoyberdievich</i> TERRITORIAL FEATURES AND THEIR EFFECTIVE USE IN THE CULTIVATION OF VITICULTURE PRODUCTS	333-340
<i>Masharipova Fazilat Axmedovna</i> OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ANAMIYATI	341-348
<i>Мусинов Дилшод Султанович</i> ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГИ ИЖТИМОИЙ ВА ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИГИ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ОМИЛИ СИФАТИДА	349-359
<i>Шакирова Юлдуз Сайдалиевна</i> ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ	360-368
<i>Абдивоҳидов Мамуржон Авазхон ўғли</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИНГ МАЗМУНИ, ТАВСИФИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	369-380
<i>To'xtasinova Muxayyo Mirzasultonovna</i> DAVLATNING INNOVATSION TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MASALASIGA	381-388
<i>Қурбанова Раҳима Джамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна</i> РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В СТИМУЛИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	389-403
<i>Набиева Нилуфар Муратовна</i> ОСОБЕННОСТИ КОМПЛЕКСА МАРКЕТИНГОВОГО ПРОДВИЖЕНИЯ КОМПАНИИ В ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ	404-416

<i>Safarov Radjabboy Eshmuxammadovich</i> KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA INDIVIDUAL DAROMADGA SOLIQLAR MEKANIZMIDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI	417-428
<i>Sharipova Zulayho</i> SANOAT TARMOQLARI KLASSTERLARINI RIVOJLANTIRISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	429-434
<i>Шарипов Акбар Илхамович</i> ЧАКАНА САВДО КОРХОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ МАРКЕТИНГНИ РОЛИ	435-440
<i>Хаджаев Хабибулла Сагдуллаевич</i> ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	441-447
<i>Хамзайева Дилфуза Самаровна</i> SURXANDARYO VILOYATIDA TURISTIK MAHSULOTLARNI BAHOLASH VA SAMARALI RIVOJLATIRISH IMKONIYATLARI	448-452
<i>Усманова Насиба Акбаржоновна</i> ПУТИ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СФЕРЕ УСЛУГ	453-459
<i>Исхакова Сарвар Аюбовна</i> ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЗАНЯТОСТЬ И КВАЛИФИКАЦИЮ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ БЫТОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	460-467
<i>Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich</i> INNOVATSION TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHDA MUQOBIL MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH VA UNI TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	468-479
<i>To'uchiyeva Nodira G'ulom qizi</i> OLIY TA'LIMNI BOSHQARISHDAGI INNOVATSIYALAR. CHAT GPT YOHUD SUN'IY INTELLEKT	480-485
<i>Абдурахимова Саида Аҳмаджановна, Адилова Гўзал Абзаловна</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИНИНГ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ ТАҲЛИЛИ	486-494
<i>Maxsudov Sherzod Solijonovich</i> TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION MUHIT JOZIBADORLIGINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	495-500
<i>Tadjibekova Dilnoza Bakhtiyarovna</i> ENHANCING FINANCIAL RESOURCE FORMATION IN BUSINESSES	501-506
<i>Radjabova Malika Ziyodullayevna</i> AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI XUSUSIDA	507-512

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Asraqulova Adiba Nabiyevna</i> ZAMONAVIY DAVRDA IQTISODGA FALSAFIY QARASHLAR	513-520
<i>Жўраев Аҳмад Муҳаммадиевич</i> ТИНЧЛИКПАРВАРЛИК ҲОЯЛАРИНИНГ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ	521-530
<i>Гуламова Мавжуда Ташпулатовна</i> АХМАД ЗИЁУДДИН АЛ-КУМУШХОНаВИЙ АСАРЛАРИДА КОМИЛ ИНСОҲ ҲОЯЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	531-538
<i>Abduxolikova Nasiba Alijonovna</i> YOSHLARNING ONLAYN TA'LIM JARAYONIGA TA'SIR ETUVCHI IJOBIIY SALBIY OMILLAR	539-544
<i>Yazdonov Zikirillo Shukurilloevich</i> QALANDARIYLIK VA UNING INSON, JAMIYAT TIZIMIDAGI O'RNI	545-552
<i>Sharipova Barno Salimovna</i> BIOETIK MADANIYATNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY IMIJI	553-558
<i>Xalikulova Umida Rustamovna</i> AXBOROT MUHITINING OLIY TA'LIMGA TA'SIRI: KONSTRUKTIV VA DESTRUKTIV OMILLAR	559-564
<i>Abbasova Maftuna Subxonovna, Temirova Xurshida</i> OILA VA NIKOH MA'NAVIYATI, OILANI MUSTAHKAMLASH OMILLARI	565-571
<i>Tog'ayev Nodirjon Ergashevich</i> AJDODLARIMIZ BOY ILMIY MEROSINING O'ZBEKISTONDA MA'RIFATLI JAMIYAT QURISH HAMDA YOSHLAR TARBIIYASIDA TUTGAN O'RNI	572-576
<i>Kipchoqov Xomidjon Gulomovich</i> JAVOBGARLIK PRINSIPINI SHAKLLANTIRISH AXLOQSHUNOSLIKNING ASOSIIY MASALASI SIFATIDA	577-581
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> ZAMONAVIY OILADA MA'NAVIY-AXLOQIIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMONING NAZARIY VA USLUBIIY TAHLILI	582-586
<i>Агзамова Нилюфар Шухратовна</i> "АДАБ АЛЬ-ТАБИБ" КАК ИСТОЧНИК НАЦИОНАЛЬНОЙ БИОЭТИКИ	587-591
<i>Axmadiyev Nuriddin Muxutdinovich</i> INTELLEKTUAL MADANIYAT YOSHLARNING INNOVATSION FAOLLIGINI OSHIRISHNING MUHIM MEZONI SIFATIDA	592-596
<i>Nabiyev Mansur Jamxur o'g'li</i> DEMOKRATIK JAMIYAT TARAQQIIYOTIDA IJTIMOIIY G'OYALAR EVOLYUTSIYASI VA MODERNIZATSIIYASI	597-603

<i>Kenjayeva Dilrabo Romanovna, Xaydarova Larisa Sunnatovna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY MADANIYAT SOHASIDAGI O'ZGARISHLARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	604-609
<i>Abduraximova Tursunoy Abduvoxid qizi</i> O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM TRANSFORMATSIYASINING FALSAFIY MOHIYATI	610-615
<i>Tagayev Ganisher Xasanovich</i> YOSHLAR ETNOESTETIK DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISHDA BADIY-ESTETIK OMILLARNING O'RNI	616-625
<i>Шоназаров Жамшид Шуҳратович</i> БЕҲБУДИЙ ВА УНИНГ ДАВЛАТЧИЛИК ҲОЯСИ	626-630
<i>Ҳамраев Сирож Абруевич</i> ЖАМИЯТ ЯНГИЛАНИШИ ВА ТАДБИРКОР МАЪНАВИЯТИ	631-637
<i>Nabiyev Bekzod Muxammadumarovich</i> MAFKURAVIY ISHLARNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARI: O'ZBEKISTON VA XORIY TAJRIBASI	638-642
<i>Hashimova Gulsina Ismoyilovna</i> HARBIY IJTIMOYIY ISH VA HARBIY MADANIYATNING HARBIY XIZMATCHILAR FAROVONLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI	643-648
<i>Karimova Gulnoza Yigitaliyevna</i> AXLOQIY MADANIYAT TUSHUNCHASINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOYIY ZARURIYATI	649-655
<i>Sharipova Kamola Usmonjonovna</i> YANGI O'ZBEKISTONDA GENDER TENGLIKNI TA'MINLASH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINI MILLIY STRATEGIYAGA TRANSFORMASIYALASH ISTIQBOLLARI	656-661

08.00.00- Иқтисодиёт фанлари

Шакирова Фароғат Болтаевна
ТДТрУ, “Транспорт иқтисодиёти”
кафедраси профессори в.б., PhD.
farogat-1973@gmail.com

ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БАҲОЛАШ ИНДИКАТОРЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ

Аннотация. Мақолада илм-фан ва инновацияларга асосланган иқтисодиётнинг айрим жиҳатлари моҳияти очиб берилган. Шунингдек, мамлакат ижтимоий-иқтисодий тизимида инновацион иқтисодиётни қўлланилишини акс эттирувчи белгилар ва ун баҳолаш индикаторлари атрофлича ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Инновация, инновацион иқтисодиёт, инновацион ривожланиш, инновацион салоҳият, индекс, баҳолаш индикаторлари.

Shakirova Farogat Boltaevna
TDTrU, Acting Professor of the
"Transport Economics" Department, PhD.

THE SIGNIFICANCE OF EVALUATION INDICATORS IN THE DEVELOPMENT OF THE INNOVATIVE ECONOMY

Abstract. The article reveals the nature of some aspects of the economy based on science and innovation. Also, the signs and evaluation indicators reflecting the application of innovative economy in the socio-economic system of the country are detailed.

Key words: Innovation, innovative economy, innovative development, innovative potential, index, evaluation indicators.

Шакирова Фароғат Болтаевна
ТДТрУ, и.о.профессор кафедрасы «Экономика транспорта», PhD.

ЗНАЧЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОЦЕНКИ В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье раскрывается сущность некоторых аспектов экономики, основанной на науке и инновациях. Также детализированы признаки и оценочные показатели, отражающие применение инновационной экономики в социально-экономической системе страны.

Ключевые слова: инновации, инновационная экономика, инновационное развитие, инновационный потенциал, индекс, оценочные показатели.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I12.1Y2023N38>

Кириш. Тез ривожланаётган, илм-фан соҳасида тобора яхшиланаётган мамлакат эса дунёдаги энг тараққий этган давлатлар рўйхатида етакчилик қилади. Инновацион ғоялар, янгиликлар -мамлакатнинг ривожланиш даражасини белгилаб бермоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2030 йилга қадар мамлакатни Глобал инновацион индекс баҳолаш рейтингида етакчи 50 та давлатлар қаторига киритилиши борасидаги вазифани белгилаб беришлиши ҳам мавзунинг нақадар долзарб эканлигидан далолатдир [1].

Дунё мамлакатларининг инновацион фаолияти динамикасида пандемия таъсири остида қатор ўзгаришлар юзага келганини кўришимиз мумкин. Ўзбекистон 2015 йил глобал инновацион индекс рейтингида 140 дан ортиқ давлатлар ичида 122 ўринни эгаллаган эди. 2020 йилда эса 131 дан ортиқ дунё мамлакатлари ичида 80¹-та кўрсаткичлардан иборат бўлган мазкур рейтингда мамлакатимиз 93 ўринни эгаллаган. Жумладан, Институционал ривожланиш (Institutions), Инсон капитали ва илмий тадқиқот фаолияти (Human capital & research), Инфраструктура (Infrastructure), Билим ва технологиялар натижадорлиги (Knowledge & technology outputs) ва Ижодий натижадорлик (Creative outputs) каби йўналишлардаги индикаторларда ижобий натижаларга эришилди. **“Албатта, эришаётган барча ютуқларимиз, инсон қадрли улуғ бўлган диёр – Янги Ўзбекистонни барпо этиш йўлидаги дастлабки натижалардир. Биз бунёдкор халқимиз билан бирга бундай эзгу ишларни давом эттирамиз ва олдимизга қўйган катта-катта марраларга албатта эришамиз”** [2].

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили

Инновацион ривожланиш – миллий иқтисодийнинг барқарор ўсишини инсон интеллектуал капитали ва юқори технологияларига асослаиб таъминлашнинг ижтимоий-иқтисодий жараёнидир [3].

Инновацион иқтисодийёт 1920 йилларнинг охири 1930 йилларнинг бошларида иқтисодий фан сифатида шаклланди, иқтисодчи олим Н.Кондратьев техника соҳасида юз бераётган ўзгаришлар иқтисодий ривожланишга ижобий таъсир кўрсатади, деб таъкидлаган [4].

Иқтисодий фанда “инновация”нинг моҳиятини илк бор австриялик олим Й.Шумпетер қуйидагича таърифлаган: “Инновация – мавжуд жараёнга янги қараш, ёндашув бўлиб, замонавий кашфиёт, ишланма ёки инсоният фаолияти билан боғлиқ бўлган янги ишлаб чиқаришни муайян жараёнга қўллаш”. Унинг фикрича, иқтисодий фаолиятга айнан инновацион ёндашув ҳар бир давр иқтисодий тизимининг ривожланиш даражасини белгилаб беради. Унинг назариясида тадбиркорлик ишлаб чиқаришнинг тўртинчи омили сифатида қаралади [5].

Америкалик иқтисодчи олим С.Кузнец 1980 йилларда “даврга оид инновациялар” тушунчасини фанга киритди, унинг таълимотига кўра, иқтисодийёт ривожланишининг муайян даврида барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш ва унинг даражасини ошириш

¹ 15 та халқаро индекслар, 4 та Жаҳон иқтисодийёт форуми (World Economic Forum) томониданолиб бориладиган сўровномалар ва 61 та кўрсаткичларга тегишли миқдорий статистик маълумотлар

асосини даврга оид инновацияларни жорий этиш ҳисобланади, унинг манбаи эса илм-фан [6]. С.Кузнец муайян даврга оид инновацияларнинг жорий этилиши ижобий самара бериши билан бирга унинг салбий таъсири бўлиши мумкинлигини ҳам таъкидлаб ўтади.

Бир гуруҳ иқтисодчи олимлар [7] ўз тадқиқотларида ривожланаётган мамлакатлар инновациялар ҳисобидан жадал иқтисодий ўсишининг ички омилларини кўрсатиб бердилар. Уларнинг фикрича, иқтисодиётни инновацион ривожлантириш омилларидан бири таълим ҳисобланади.

А. Арора ва А. Гамбарделалар олий маълумотли мутахассислар мавжудлигини инновацион ривожланишнинг асосий омили сифатида алоҳида қайд этиб, ушбу назария тарафдорлари ҳисобланишади. Уларнинг фикрича, иқтисодиётнинг юқори технологияли сектори ривожланаётган барча мамлакатларда минтақани ривожлантириш даражасига нисбатан олий маълумотли мутахассислар кўпроқ [8].

К.Р. Макконнелл, С.Л. Брюларнинг фикрича, йирик компаниялар ташкил этиш иқтисодиётни инновацион ривожлантиришнинг асосий йўли, омили сифатида эътироф этилиб, бу ривожланиш янги технологияларга таянади ва қуйидаги тамойиллар асосида амал қилади: а) йирик капиталдан фойдаланиш; б) йирик бозорлардан фойдаланиш; в) комплекс, марказлашган ва қатъий интеграциялашган бозор ташкил этиш; г) бой ва ишончли хом ашё манбаларини талаб қилиш. Муаллифларнинг фикрича, фақат йирик компаниялар етарлича ресурс базасига эга бўлган ҳолда техник инқилобни таъминлаши, кичик бизнеснинг эса бунга қурби етмаслиги мумкин [9].

Мамлакатларнинг инновацион потенциали индекси миллий инновация тизими назарияси [10-13], ижтимоий-техник назариялар [12], индекслар ёрдамида ўлчаш назариялари [13] ва тизим динамикаси назариялари [14]га асосланади. Дунё мамлакатларининг инновацион салоҳиятининг мавжуд кўрсаткичларига таълим, фан, технология, инсон капитали, сиёсий ва инновацион муҳитни ўз ичига олган 100 тагача миқдорий ва сифат ўзгарувчилари киради

Тадқиқот методологияси

Мазкур мақолада илмий-назарий асос сифатида инновацияга оид иқтисодий адабиётлар ҳамда илмий мақолалар, хорижий ва маҳаллий иқтисодчи олимларнинг иқтисодиётни инновацион ривожлантириш салоҳиятини баҳолаш индикаторларга бағишланган илмий асарлари ўрганилган. Мазуни ўрганиш давомида адабиётлар қиёсий таҳлили, мантиқий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш ва қиёсий таққослаш усуллари билан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Миллий иқтисодиётни барқарор ўсишини таъминлашда инновацион иқтисодиётнинг иштироки ва жорий қилинганлиги макро, мезо ва микроиқтисодий даражадаги белгилари орқали аниқлаш мумкин.

Мамлакатда инновацион иқтисодиётнинг жорий этилганлиги макроиқтисодий даражада белгилар қуйидагиларда намоён бўлади:

1. Қонунчилик базаси ва меъёрий ҳужжатларнинг инновацион иқтисодиётни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш нуқтаи назаридан янгидан қабул қилинганлигида.

Бу борада мамлакатимизда янгидан қабул қилинган қатор қонунчилик ва меъёрий ҳужжатлар базасининг шакллантирилиши инновацион ривожланишни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Қуйидаги жадвалда айрим қонунчилик ва меъорий ҳужжатлар келтирилган (1-жадвал).

1-жадвал

Инновацион ривожланишни таъминлаш ва янада ривожлантириш мақсадида 2018-2020 йилларда қабул қилинган айрим қонунчилик ва меъёрий ҳужжатлар

№	Қонунчилик ва меъорий ҳужжатлар
1.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг 21.09.2018 й. ПФ-5544-сон "2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегияси
2.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг 25.02.2019 й. ПҚ-4210-сон "Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинглар ва индекслардаги ўрнини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори
3.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 02.06.2020 йилдаги ПФ-6003-сон Ўзбекистон Республикасининг халқаро рейтинг ва индекслардаги ўрнини яхшилаш ҳамда давлат органлари ва ташкилотларида улар билан тизимли ишлашнинг янги механизмини жорий қилиш тўғрисида
4.	Ўзбекистон Республикасининг 29.10.2019 й. ЎРҚ-576-сон "Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида"ги Қонуни
5.	Ўзбекистон Республикасининг 24.07.2020 йилдаги ЎРҚ-630-сон "Инновацион фаолият тўғрисида"ги қонуни,

Юқоридаги жадвалда берилган қонунчилик ва меъёрий ҳужжатларни қабул қилиниши натижасида Ўзбекистоннинг ҳам узоқ муддатли танаффусдан кейин Глобал инновацион индекс рейтингга киритилганлиги муҳим ўзгариш бўлиб, бу албатта республикамизда олиб борилаётган одилona шаффофлик, очиқлик сиёсати натижасидир. Буни эса ўз навбатида инновацион фаолиятдаги ижобий ўзгаришлар, илм-фанга берилаётган эътибор, инновацион ривожланишига қаратилган ресурсларнинг самарасидир деб эътироф этиш мумкин.

2. Мамлакатда ишлаб чиқаришни ташкил этиш ва бизнесни юритишни молиялаштиришнинг янги институтларини ташкил этилганлигида. Маълумки, хўжалик юритишнинг ҳар қандай шаклида¹ жорий этилаётган янги технология, ғоя ёки инновацион иқтисодиёт молиявий маблағ орқали молиялаштиришни талаб этади. Инновацион иқтисодиётни жорий этган мамлакатлар тажрибасига эътибор қаратадиган бўлсак бу соҳани молиялаштиришда давлатнинг бюджет маблағлари ва хусусий маблағлар ҳисобидан амалга оширилган. Унинг миқдори мамлакат ЯИМга нисбатан баҳоланади. Инновацион фаолиятда нафақат илмий тадқиқот муассасалари,

¹ Хўжалик юритишнинг классик (иқтисодиёт ўзини-ўзи бошқаради, давлатнинг иштироки инкор этилади), маъмурий-режали (марказдан режалаштириш тизими), тартибга солувчи (иқтисодиётни бошқаришда давлатнинг иштироки) шакллари хусусида гап кетмоқда.

конструкторлик бюрolari, балки барча жисмоний ва юридик шахсларнинг иштирокини таъминлаш зарур.

Шунингдек давлат-хусусий шериклик муносабатлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Зеро “фаол инвестицияларни жалб қилишда хусусийлаштириш ва давлат-хусусий шериклик имкониятларидан тўлиқ ва самарали фойдаланиш зарур” [2]. 2019 йил 10 майда Ўзбекистон Республикасининг “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги ЎРҚ-537 сонли қонуни қабул қилинган. Бундан ташқари, соҳани янада ривожлантириш мақсадида 2020 йил 26 апрелда Вазирлар Маҳкамасининг “ДХШ лойиҳаларини амалга ошириш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги 259-сонли қарори ишлаб чиқилди [8]. Янги технологияларни ишлаб чиқиш ва уларни ишлаб чиқаришга жорий этиш мураккаб жараён бўлиб, бу жараёнда олимлар, тадбиркорлар ва меҳмонлар ўртасида ўзаро манфаатли ҳамкорликнинг самарали механизмини йўлга қўйиш зарур [16]. Жаҳон амалиётидан маълумки, ДХШ механизми эса инновацияларни жорий этишда самарали ечим ҳисобланади.

3. Ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишнинг барча бўғинларида босқичма-босқич асосий ва ёрдамчи фондларни замонавий технолоиялар билан алмаштириш сиёсатининг жорий этилганлиги. Хусусан, бу борада гап кетганда, асосан мамлакат ишлаб чиқариш жараёнида фойдаланилаётган асосий воситаларнинг ёшига эътибор қаратилади. Масалан, Японияда асосий ишлаб чиқариш воситалар ҳар 6-7 йилда, АҚШда 8-9 йилда, Германияда 9-10 йилда тўлиқ янгиланади, яъни уларда асосий воситаларнинг ўртача фойдаланиш даври мос равишда, 6,5, 8,5 ва 9,5 йили ташкил этади [18]. Инновацион иқтисодиёт жадал қўлланилган шароитда ушбу кўрсаткич янаям қисқаради.

Таъкидлаганимиздек, мамлакатда инновацион иқтисодиётни жорий этилганлигининг кейинги белгиларидан бири мезоиктисодий даражада намоён бўлади. Тадқиқотлар натижасида, инновацион иқтисодиёт қўлланилганда мезоиктисодий даражада қуйидаги жараёнлар содир бўлади.

1. Худудларнинг инновацион фаоллиги ортади. Бу мамлакат худудларини қисқа, ўрта ва узоқ муддатга мўлжалланган инвестицион ва иқтисодий ривожлантириш дастурлари орқали амалга оширилиб, ушбу дастурлар қабул қилингандан сўнг, уларни амалиётда жорий этилиши ва ўзининг ижтимоий-иқтисодий самараси худудларнинг инновацион фаоллиги ортиб бориши ёки пасайишида кузатилади.

2. Худудлардаги асосий ва етакчи саноат тармоқларида ишлаб чиқаришнинг таркибий ўзгариши ва диверсификациялашуви юз беради. Бу борада мамлакатимиз Иқтисодиёт таркибида саноатнинг ривожланиш динамикасидаги муҳим ўзгариш корхоналар ва ишлаб чиқаришни модернизатсия қилиши, техник ва технологик янгиланиш асосида чуқур таркибий ўзгаришлар ва диверсификациянинг амалга оширилгани ҳисобланади.

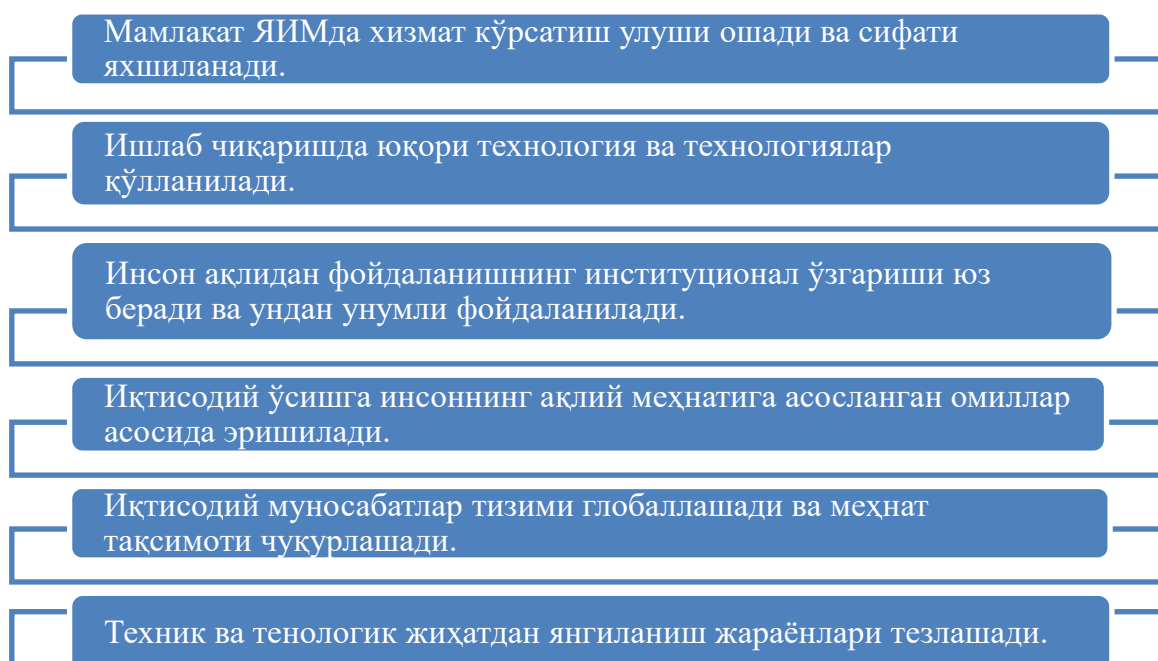
3. Мамлакат худудларида инвестицияларни жалб этиш ва асосий фондларни модернизатсия қилиш муҳити пайдо бўлади. Бунда давлатнинг ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишлари сифатида: “мамлакатда бизнес муҳитни яратиш, бозор механизмлари, қоида ва тартибини жорий этиш ва уларнинг тўлиқ амал қилишини таъминлаш” эканлигини таъкидлаган эдик. Инновацион иқтисодиётни жорий этилганлиги даражасини мезоиктисодий даражадаги кўрсаткичлари сифатида худудларда газ, сув ва электр-энергия таъминоти ҳамда йўлларнинг сифатини

келтириш мақсадга мувофиқ, Хусусан, Ўзбекистонда айнан шу инфратузилманинг етарли ва узлуксизлигини таъминланиши инновацион иқтисодиётни самарли жорий этиш имкониятини беради, шу билан бирга ҳудудларга инвестицияларни жалб этиш ва асосий ишлаб чиқариш воситаларини модернизатсия қилиш муҳити пайдо бўлади.

Инновацион иқтисодиётни жорий этиш даражасини белгиловчи макро ва мезодаражадаги белгиларини атрофлича кўриб чиқдик, таъкидлаганимиздек унинг микродаражаги белгилари ҳам мавжуд, уларнинг асосийлари бўлиб: корхона ва ташкилотлар ҳамда хизмат кўрсатиш бўғинларида асосий ва ёрдамчи фондларнинг янгиланиши, ишлаб чиқариш унумдорлиги ва рентабеллигининг ошиши, ишлаб чиқариш жараёнларини таркибий ўзгартириш ва диверсификациялаш, етарли даражада молиявий маблағларга эга бўлиш каби кўрсаткичларда намоён бўлади.

Тадқиқотлар ва ўрганишлар натижаси шуни кўрсатмоқдаки, иқтисодиётда инновацион иқтисодиётни белгиловчи кўрсаткичлар жуда кўпқирралидир. Уларни барчасини мазкур мақолада келтиришнинг биринчидан имконияти йўқ, иккинчидан аҳамиятга эга ҳам эмас.

Биз уларнинг асосийларини ягона бир тизимга келтирган ҳолда макро, мезо ва микродаражада ёритиб беришга ҳаракат қилдик, энди уларнинг ёрдамида миллий иқтисодётда инновацион иқтисодиёт жорий этилганда мамлакат ижтимоий-иқтисодий тизими қандай кўриниши қуйидаги расмда келтирилган.

1-расм. Мамлакат ижтимоий-иқтисодий тизимида инновацион иқтисодиётни қўлланилишини акс эттирувчи белгилар¹.

Юқорида мамлакат иқтисодиётига инновацион иқтисодиётни қўллаш ва унинг ижтимоий-иқтисодий тизимида акс этувчи белгиларини атрофлича ўргандик. Албатта, қайсидир даражада мамлакат иқтисодиётида инновацион иқтисодиётнинг қўлланилиши ва унинг аҳамиятини аниқлашда муҳим ўрин тутади. Бироқ, мамлакат иқтисодиётида

¹ Тадқиқотлар натижасига асосланиб муаллиф томонидан тузилди.

инновацион иқтисодиётнинг ривожланиш ҳолатига баҳо бериш имкониятини бермайди.

Бундай баҳо, фикримизча, инновацион иқтисодиётни баҳолаш индикаторлари орқали амалга оширилади. Маълумки, бозор иқтисодиёти шаоритида иқтисодий индикаторлар мамлакат ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ҳолатини аниқлашда муҳим кўрсаткич бўлиб ҳисобланади. Инновацион иқтисодиётни баҳолаш индикаторларини тадқиқ этиш қуйидаги асосий жиҳатларни эътироф этишга асос бўлди. Зеро, ҳар мамлакатда ва иқтисодиётда ушбу масалаларни ижобий ҳал этилиши иқтисодиётнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини кейинги босқичига ўтиш жараёнларини тезлаштиради.

Инновацион иқтисодиётнинг ҳолатига баҳо берадиган индикаторлар устида амалга оширилган тақиқотлар натижасидаги унинг қуйидаги расмда келтирилган кўринишда тизимлашга келтирдик (2-расм).

Иқтисодиётни инновацион ривожлантириш салоҳиятини баҳолаш индикаторларининг аҳамияти

Инновацион иқтисодиёт самарадорлигини баҳолаш индикаторларининг турлича эканлигини ҳисобга олиш ва статистик ҳисоботларини юритиш

Инновацион ривожланиш даражасини баҳоловчи индикаторларни жорий этиш муаммолари

2-расм. Мамлакат ижтимоий-иқтисодий тизимида инновацион иқтисодиётни ҳолатига баҳо берадиган индикаторлар тизими¹.

1. Иқтисодиётни инновацион ривожлантириш салоҳиятини баҳолаш индикаторларининг аҳамияти. Инновация назариясининг ривожланиш тарихи ўрганиб, ўтган асрнинг иккинчи ярмидан инновациялар иқтисодиётни барқарор ўсишини таъминловчи энг асосий восита бўлганлигига хулоса қилишимиз мумкин. Ўз навбатида инновацияларга асосланган иқтисодиётни салоҳиятига баҳо беришда инновация индикаторларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш алоҳида аҳамият касб этади. Иқтисодий адабиётларда инновацион ривожланиш самарадорлигини баҳолашдаги индикаторлар тизими инновацияларнинг хусусиятларига ва турли бошқа омилларга боғлиқ равишда ҳисобланади. Бинобарин, бугунги кунда ҳалқаро амалиётда иқтисодиётни инновацион ривожланиш даражасини баҳолашнинг Innovation Index WB, Innovation Capacity Index, Global Innovation Index INSEAD, Innovation Index WEF каби кўрсаткичлари мавжуд. Ушбу кўрсаткичларнинг аҳамияти ва ҳисоблаш усулларининг ўзига хос хусусиятлари турлича бўлиб, ҳар бир инновацион ривожланиш индекси маълум бир таҳлилий ва бошқарув вазифаларини бажаришга мўлжалланган [15]

Такъидлаш жоизки, инновация индексларини ҳисоблаш асосан Жаҳон банки [23], Халқаро иқтисодий форум (The World Economic Forum WEF), БМТнинг ривожлантириш дастури (the UN Development Program UNDP), БМТнинг саноатни ривожлантириш ташкилоти (the UN Industrial Development Organisation UNIDO), Ҳаттаки, Европада инновациялари комиссияси (EU Commission European innovation) каби халқаро

¹ Тақиқотлар натижасига асосланиб муаллиф томонидан тузилди.

ташкilotлари буюртмасига асосан RAND Corporation ва бошқа йирик халқаро аналитик компаниялар томонидан амалга оширилади[24]. Шуниндек, ушбу таҳлиллар давлат ҳукуматларининг миллий иқтисодиётнинг инновация салоҳиятига баҳо бериши, йирик инвесторлар ёки халқаро молия ташкilotлари томонидан маблағ ажратишда давлатнинг инновация сиёсати олдидаги вазифаларини белгилаб олиш мақсадида ўтказилади.

Дунёнинг етакчи давлатларининг илғор тажрибаларига назар ташлайдиган бўлсак, бугунги кунда мамлакатларнинг инновацион салоҳиятини ўлчашда миқдорий ва сифатни аниқловчи ҳамда турли омилларга боғлиқ равишда ўзгариб турувчи 100 га яқин индикаторлар (индекс) амал қилади. Ушбу индексларни ҳисоблашда таълим, илм-фан, технологиялар, инсон капитали, инновацион ва ижтимоий-сиёсий муҳит, расмий миллий статистика маълумотлари, аҳоли ва тегишли мутахассислардан олинган сўров натижалари бирлаштирилган ҳолда яхлит тизимга келтирилади.

Бизга маълумки, кейинги йилларда экологик муаммолар юзага келгани сабабли олимлар инновацион экотизимни барпо этиш бўйича ишларни амалга оширмоқда. Ўз навбатида, ривожланган мамлакатларда инсон капиталига ва инновация инфратузилмасига йўналтирилган инвестициялар инновацион экотизимни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилмоқда.

Биз тадқиқот ишининг олдинги параграфиди миллий инновация тизимини шакллантириш лозимлигини назарда тутиб, бунда давлат иштироки зарурлиги хусусидаги тавсияларни илгари сурдик. Ушбу тавсияларнинг миллий инновация амалиётида жорий этилиши мамлакатимиз ЯИМи таркибида илм-фан ютуқларига асосланган юқори технологиялари товар, иш, хизматлар ҳажмининг ошишига ижобий таъсир кўрсатади деган фикрдамиз.

2. Инновацион иқтисодиёт самарадорлигини баҳолаш индикаторларининг турлича эканлигини ҳисобга олиш ва статистик ҳисоботларини юритиш. Илмий манбаларда иқтисодиётни инновацион ривожланиш салоҳиятини баҳолашга турлича ёндашувлар мавжудлигини кўришимиз мумкин. Бундай ёндашувлар инновацион жараёнларнинг асосий мақсадини кўрсатиш билан бирга, унинг натижавийлигига баҳо беради. Шунингдек, мамлакатнинг инновацион салоҳиятини аниқлашда тадқиқотлар ўтказиш, фан ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий қилиш (янги билим, ғоя, технология, товар, иш, хизмат, бошқариш методлари, жараёнлар, ижтимоий-маданий намуналар ва х.к.) имкониятларини кенглиги тушунилади[20]. Масалан, А.А.Макаров илмий-техникавий фаолиятни натижасини акс эттирувчи қуйидаги кўрсаткичларни қайд этади [21].

- патент статистикаси;
- технологик тўлов баланси;
- юқори ишлаб чиқариш технологияларининг бозори.

Шунингдек, В.Ф.Шаров эса инновация тизимини баҳолаш учун инновация индикаторларига қуйидагиларни қўшган.

- мамлакатдаги олий маълумотли аҳолининг улуши;
- илмий тадқиқотларда хусусий капиталнинг улуши;
- янги саноат намуналари;
- патентлар сони ва х.к.

Миллий иқтисодийetni модернизатсиялаш шароитида илм-фан ютуқларидан ишлаб чиқаришда фойдаланиш таборо ортмоқда. Лекин, таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда инновацияларнинг самарадорлигини баҳолаш индикаторлари ишлаб чиқилмаган.

Шу билан бирга давлат томонидан илмий-амалий ва техникавий лойиҳаларни молиялаштиришга ажратилаётган маблағлар салмоғи ҳам ўсиб бориш тенденциясига эга. Шу нуқтаи назардан, миллий инновация сиёсатининг самарадорлигини аниқловчи бирламчи таянч индикаторлар тизимини жорий этиш ва статистик ҳисоботларни юритиш мақсадга мувофиқ.

Иқтисодий манбаларда давлатнинг инновация фаолиятини баҳолаш индикаторлари қуйидаги кўрсаткичлардан кам бўлмаслиги тавсия этилади[21]:

- ИТТКИларни жорий этиш интенсивлиги индикатори;
- инсон капитали индикатори;
- ишлаб чиқариш технологиясини ривожланиш индикатори;
- тўлов баланс индикатори;
- йиллик илмий тадқиқотлар;
- илмий тадқиқотларнинг ишлаб чиқаришга жорий этиш;
- патентлар сони;
- янги билимлар оқими ва моделлари;
- сўровлар ва интервьюлар;
- мураккаб ва доимий лойиҳаларни баҳолаш.

Бизнинг назаримизда, корхоналарнинг инновацион фаолияти самарадорлиги ёки давлатнинг инновация салоҳиятига баҳо беришда қўлланиладиган индикаторлар тизимини фақатгина статистик маълумотлардан ташкил этилиши инновация жараёнларининг сифати тўғрисида етарли даражада маълумот бермайди. Шунинг учун инновация тизими элементлари самарадорлигини баҳолашда миқдорий статистик кўрсаткичлар билан бирга, сифатни баҳоловчи кўрсаткичлар асосида комплекс индикаторлар тизимини жорий этиш лозим. Албатта, бундай жараёнлар ташкил этиш ва сифатли бажарилишида давлатнинг иштироки зарур.

Тадқиқотлар ва ўрганишлар натижасига таяниб таъкидлаш жоизки, миллий иқтисодийetniнинг барқарор ўсишини таъминлашда инновация салоҳиятини янада ошириш ва унинг самарадорлигини баҳолашда қуйидаги индикаторларни эътиборга олиш мақсадга мувофиқ.

1. Инновация фаолиятини ташкил этиш, юритиш ва ривожлантириш бўйича меъёрий-ҳуқуқий асослар билан таъминланганлик даражаси: ушбу иқтисодий фаолият қонунлар билан тартибга солиниши, соҳани ривожланишини давлат ва хусусий сектор ўртасида инновацион алоқаларни мустаҳкамлайди. Ушбу индикатор самарадорлиги қуйидаги мезонлар асосида баҳоланиши тавсия этилади:

- мамлакатда инновацион ривожланишни қўллашда давлатнинг солиқ сиёсатининг қўлланилиши ва самарадорлиги даражаси орқали (солиқ имтиёзлари ва молиявий қўллаб-қувватлаш йўналишлари, корхоналарнинг тадқиқотлар олиб бориш учун лаборатория ташкил этиш мажбуриятлари ва бошқалар);

- бизнес ва илм-фан ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш бўйича ҳуқуқий асослар даражаси (меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг сони ва сифати таҳлили. Масалан,

институт, университетлар тадқиқот билан шуғулланиш мажбуриятлари ёки инновация корхоналари ташкил этиш, иштирок этиш ҳуқуқларини қонун билан мустақамланлиги, муаллифлик ҳуқуқи бўйича ихтироларни буюртмачиларга бериш механизмларининг мавжудлиги ва бошқалар).

2. Инновацияларни яратишда хусусий секторнинг иштироки даражаси: ривожланган мамлакатларда хусусий сектор асосий истеъмолчи сифатида инновация фаолиятини ҳаракатга келтирувчи муҳим куч ҳисобланади. Ўз навбатида, иш жойларини яратиш ва бюджет тушумларида ҳам ушбу йўналишнинг улуши юқори ҳисобланади. Ушбу кўрсаткични баҳолаш давлат ва хусусий сектор томонидан илмий-тадқиқот ишларига сарфланаётган харажатлар миқдорига нисбатан амалга оширилади.

3. Инновацияларни яратишда илмий-тадқиқот секторнинг иштироки даражаси: илмий-тадқиқотларни амалга оширувчилар сектори миллий инновация тизимининг ажралмас қисми бўлиб, амалий ва фундаментал тадқиқотларнинг ривожланиши, мамлакат ёки корхоналар миқёсида илмий ишланмаларнинг самараси бевосита ушбу секторга боғлиқ. Бу индикаторни баҳолашда илмий тадқиқотларда банд бўлган мутахассислар, уларнинг натижавийлиги каби мезонлар қўлланилади.

Шундай қилиб келтирилган индикаторлар тизими давлат, корхона, ташкилотни инновация фаолияти самарадорлигига комплекс баҳо беришга хизмат қилади.

3. Инновацион ривожланиш даражасини баҳоловчи индикаторларни жорий этиш муаммолари. Маълумки, макроиқтисодий даражадаги иқтисодий индикаторларни ҳисоблашнинг турли йўллари ва методологияси мавжуд. Таъкидлаш жоизки, мазкур индикаторларни ҳисоблашнинг ягона методологияси халқаро ташкилотлар томонидан андоза сифатида ишлаб чиқилган, бироқ улар кўпчилик ҳолатда тавсиявий характерга эга бўлганлиги туфайли мамлакатдаги у ёки бу иқтисодий индикаторларни аниқлашда жорий этиш бўйича мажбурият юкламайди. Бу албатта, халқаро андозаларни ҳисоблашнинг ягона методологиясини қўлламаган мамлакатларнинг инвестицияларни жалб қилиш ва асосий фондларни модернизатсия қилиш муҳитига салбий таъсир кўрсатади.

Хулоса ва таклифлар. Юқоридагилардан келиб чиқиб, инновацион ривожланишнинг назарий асослари ва иқтисодий аҳамиятини атрофлича тадқиқ этиш натижаларига таяниб қуйидаги хулосаларни шакллантирилди:

- Миллий иқтисодиётни барқарор ўсишини таъминлашда инновацион иқтисодиётнинг иштироки ва жорий қилинганлиги макро, мезо ва микроиқтисодий даражадаги белгилари орқали аниқлаш мумкин;
- Инновацион иқтисодиётнинг асосий кўрсаткичларидан бири мамлакат ишлаб чиқариш жараёнида фойдаланилаётган асосий воситаларнинг ёши ҳисобланади.
- инновацион иқтисодиётни қўллаш ва унинг ижтимоий-иқтисодий тизимига баҳо беришда иқтисодий индикаторлар мамлакат ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ҳолатини аниқлашда муҳим кўрсаткич бўлиб ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, инновацион иқтисодиётни жорий этишнинг қатор белгилари мавжуд бўлиб, халқаро амалиётда уларни ҳолатига баҳо берадиган индикаторлар қўлланилади. Мазкур иқтисодий категорияларнинг миллий иқтисодиётда қўллаш ва улар орқали баҳолаш учун мамлакатда ижтимоий-иқтисодий ҳамда сиёсий вазият мавжуд бўлиши жуда муҳим ҳисобланади.

Adabiyotlar/Literatura/References

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сон Фармони, 21.09.2018 й. <https://lex.uz/ru/docs/3913188>
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // Халқ сўзи, 20.12.2022 йил.
3. Шакирова, Ф. Б. (2022). Ўзбекистонда инновацион ривожланишнинг назариялари, шаклланиши ва миллий иқтисодий ўсишини таъминлашдаги имкониятлари. *Journal of new century innovations*, 16(3), 86-96.
4. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры // Вопросы конъюнктуры. 1925. № 1.
5. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1983.С. 278-285.
6. Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышлений. Нобелевская лекция, стр 105.// Нобелевские лауреаты по экономике: взгляд из России. Под ред. Ю.В. Яковца. Спб.: Гуманистика, 2003.
7. Innovation Policy and the Economy, Volume 5, National Bureau of Economic Research, Adam B. Jaffe, Josh Lerner, and Scott Stern: The MIT Press, Cambridge, Massachusetts – 2005.
8. Arora A. and Gambardella A.: “ Bridging the Gap”. In A. Aurora and A. Gambardella, eds., From Underdogs to Tigers: The Rise and Growth of the Software Industry in Some Emerging Economies. Oxford, UK: Oxford University Press. - 2005.
9. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2т.: Пер. с англ. – М: 1997. Т.2. – С. 89.
10. Lundvall B. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. N.Y.: Anthem Press, 2010.
11. Bruijn H., Voort H., Dicke W., Jong M., Veeneman W. Creating System Innovation: How Large Scale Transitions Yemerge. N.Y.: Taylor & Francis, 2004.
12. Fischer M., Fröhlich J. Knowledge, Complexity and Innovation Systems. Berlin.: Springer, 2001.
13. Geels F. Technological Transitions and System Innovations: A Co-yevolutionary and Socio-technical Analysis. N.Y.: Yedward Yelgar Publishing, 2005.
14. Nauwelaers C., Wintjes R. Innovation Policy in Yeurope: Measurement and Strategy. N.Y.: Yedward Yelgar Publishing, www
15. Давыдов А.А. Конкурентные преимущества системной сотсиологии. (Электронное издание) М.: ИС РАН, www (<https://www.isras.ru/publ.html?id=855> , <http://www.yecsocman.yedu.ru/db/msg/324618.html>)
16. Шакирова, Ф. Б. (2022). Темир йўл транспорти соҳасидаги давлат-хусусий шерикчилик муносабатлари. *Journal of new century innovations*, 16(3), 82-85.
17. Шакирова, Ф. Б., & Махмудова, П. (2022). Влияния инвестиций и инноваций на экономической рост. *Journal of new century innovations*, 15(2), 142-146.
18. Щербин В.К. Инновационная экономика и экономика знаний. //Наука и инновация. 2017. 289 с.
19. Давыдов, А.А. Инновационный потенциал России: настоящее и будущее http://www.isras.ru/blog_modern_3.html.
20. Lundvall B. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. N.Y.: Anthem Press, 2010.; Bruijn H., Voort H., Dicke W., Jong M., Veeneman W. Creating System Innovation: How Large Scale Transitions Emerge. N.Y.: Taylor & Francis, 2004.; Fischer M., Frohlich J. Knowledge, Complexity and Innovation Systems. Berlin.: Springer, 2001.; Geels F. Technological Transitions and System Innovations: A Co-

- evolutionary and Socio-technical Analysis. N.Y.: Edward Elgar Publishing, 2005.; Nauwelaers C., Wintjes R. Innovation Policy in Europe: Measurement and Strategy. N.Y.: Edward Elgar Publishing, 2008.
21. Бессонов В. А. О развитии сектора ИКТ в российской экономике / В. А. Бессонов, Н.Ю. Бродский // Вопросы статистики. 2011. № 12. С. 26-31.
 22. Carl Schramm et al. The advisory committee on measuring innovation in the 21 century. Innovation measurement: Tracking the state of innovation in the American economy. A report to the secretary of commerce. January 2008 [Electronic resource]. - Access mode: http://www.esa.doc.gov/sites/default/files/reports/documents/innovation_measurement_01-08.pdf.
 23. World Bank. <http://data.worldbank.org/indicator>
 24. RAND Corporation. http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1357.0/

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 12/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).